

hoc videtur voluisse S. Hieronymus et Eusebius, scilicet quod Cyaxares, cum Nabuchodonosor seniore cepisset obsidere et vastare agros Ninives, sub annum 13 Josie, idque audierit Tobias ante mortem, sed post 28 annos, cum Nabuchodonosor juniore obsidionem resumens, Niniven expugnavit. Unde Græca habent Tobiam audiisse, non excidium, sed ἀπόλλυται, id est perditionem Ninives, quia scilicet audivit ipse ita eam obsideri et vastari, ut evadere non posset, sed necessario perdenda, id est capienda et evertenda foret, quare *quomodo captivavit*, idem est quod capere cepit; significatur enim actus inchoatus, non perfectus.

Quarto, Serarius, Sallianus et alii respondent sæ-

pius captam et spoliatam esse Niniven, dum ipsa certans cum Babylonis et Medis de imperio, jam vincebat, jam ab eis vincebatur: quare incertum esse de qua Ninives perditione loquatur hic Tobias.

Denique Serarius 39 Tobie junioris annos computat a morte patris, scilicet senioris Tobie, quibus addens annos 68 quibus cum patre Tobias in captivitate vixit, ac faciens eum duorum annorum, quando in captivitate venit, conficit eum universim vixisse 164 annos. Ita ut pertigerit ad annum 24 Nabuchodonosoris, quo eversa est Ninive, itaque eam eversam esse audire poterit; sed hæc ætas illo ævo nimia et plane paradoxa videtur.

COMMENTARIA

IN JUDITH.

ARGUMENTUM

Libri
libri est
Canonis

Titus liber apud Hebræos non exstat in Canone S. Scripture, sed apud Christianos. Concilium Nicænum I eum inter Canonicos S. Scripture libros recenset, uti refert S. Hieronymus in prologo. Idem fecit Concilium Carthaginense III, cap. XLVII, Concilium Florentinum et Tridentinum. Vide Bellarminum, lib. I *De verbo Dei*, cap. XII. Hinc Josephus, quia Hebræus, non meminit Judith, sicut nec Tobias. Exstat Græce æque ac Latine. An Græcus textus hic, æque ac in Tobia, sit ex translatione Septuaginta interpretum ambigitur. Certe S. Hieronymus, nec ejus nec illorum meminit. Videtur primitus Chaldæo sermone conscriptus, sicut et liber Tobia. Unde S. Hieronymus in prologo asserit se eum e Chaldæo translulisse, additque: « Accipite Judith viduam, castitatis exemplum, et triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerator, virtutem et talem tribuit, ut invidiam omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret. » Auctor videtur fuisse Joacim Pontifex cœvus Judith, imo ejus director: uti censent Hebræi, et ex eis Sixtus Senensis, lib. VIII, *Harvesti* XI, licet nil certi hac de re asseverari possit, ut ait S. Isidorus, lib. VI Originum, cap. II.

Argumentum libri est victoria Judith de Holoferne et Assyriis, per quam allegorice representatur victoria B. Virginis de diabolo, ait ex Fulberto Carnotensi noster Canisius, lib. I *Martialis*, cap. II; tropologie triumphus animæ fidelis de carne et vitio, ait Rabanus. Denique tres libri sunt partes. Prima describitur Judæorum periculum a cap. I usque ad VIII; secunda, eorum per Judith liberatio a capite VIII ad cap. XV, vers. 9; tertia, quæ deinde secuta sunt a cap. XV usque ad finem.

Quædam
contingit
historia
Judith.

Quæres quando contigerit historia Judith. Multi probabiliter arbitrantur eam contigisse ante captivitatem Babylonicam, sub Manasse rege Juda: nimirum postquam Manasses cum suis Judæis e carcere Babylonicum dimissus in Jerusalem et regnum rediit; tunc enim apud Medos potentissimus fuit Dejoces qui Ecbatana edificavit. Ninive nondum erat diruta, nondum etiam Jerosolyma; at-

que a tempore Manassis perpetua fuit pax Judæis, usque ad finem regni Josie. Ita censent Bellarminus loco citato, Serarius, Sallianus, Genebrardus, Pererius in cap. I *Danielis*. Cano, lib. XI *De Locis*, cap. VI, Christophorus a Castro in *Osee* II, vers. 20. Nabuchodonosor ergo hic mittens Holofernem quem occidit Judith, fuit cognatus, vel filius, ut vult Serarius, vel gener Asarhaddonis filii Sennacherib, qui proinde Asarhaddonis in regno Ninive successit; aut certe fuit Merodach Baladan rex Babylonis, ait Bellarminus et Sallianus, qui devicto Asarhaddone regnavit in Ninive, ac cum Arphaxad, id est Dejeo rege Medorum conficiens, eum superavit, indeque ad monarchiam orbis aspirans, misit Holofernem qui cæteras gentes sibi subjugaret.

Alii ex adverso censent historiam Judith contigisse post reditum Judæorum e captivitate Babylonica, multasque ac validas pro hæc sententia afferunt rationes: prima, quia in hac historia asseritur Pontifex tunc fuisse Joacim; nullus autem hoc nomine fuit Pontifex, nisi Joacim filius Jesu filii Josedee, post reditum ex Babylone; Joacim enim fuit Pontifex sub Cyro, Cambyse et Dario, Joacim sub Xerxe, Eliasib sub Artaxerxe, ut patet *Nehem.* XIII, vers. 4, 6, 7, et *Ecclesi.* XII, 14, juncto cum *Aggai* I, 1 et seq., et ex Josepho, lib. X *Antiq.* cap. XI, ubi ex tabulis publicis catalogum Pontificum texuit.

Dices: libro IV *Regum*, cap. XVIII, vers. 17, et *Isaie* XXII, tempore Ezechie regis nominatur Eliacim (qui idem est cum Joacim) filius Helciae prepositus domus, et inter præcipuos numeratur sacerdotes. Respondeo: Eliacim hic non fuit summus Pontifex, uti nec Helciae pater ejus; sed fuit aliquis e primariis sacerdotibus, sive e principibus sacerdotum, cui templi et portarum ejus cura commissa fuit, ut patet ex Scriptura et ex Josepho, ex quibus liquet unum duntaxat Helciam fuisse Pontificem, non tempore Ezechie, sed multo post tempore Josie, de quo IV *Regum* XXII, 4.

Secunda, quia temporibus Xerxes optime conveniunt ea quæ cap. V, dicuntur de numero Judæorum e captivitate reditu. Item quod cap. VI, Judæi non dicuntur reges habere, sed duces populū

Resp.
Primo,
sub Ma-
nasse.

Secundo
et ve-
rius sub
Xerxe.
Prob.
primo.

Oziam et Charmi; si enim sub Manasse hæc confisissent, utique Judith hoc suum facinus cum rege Manasse, non cum Pontifice Joacim, Ozia et Charmi traxisset, nec Joacim misisset milites qui occuparent fauces montium, sed Manasses. Rursum sub Manasse Bethulia erat deserta ab Israelitis abductis in Assyriam, et habitabatur a Cuthæis. Adhuc ævo Xerxis congruit quod cap. v, vers. 27, magnates Holofernis dicunt de filiis Israel eos jam esse inermes, imbelles, et belli inexpertes, ideoque se montibus et præcipitiis defendere, ut dicitur cap. vii, 8, et quod cap. ult. additur de diuturna pace post hanc Judith victoriam consecuta. Ita censent Sanchez hic, Tornielius et Ribera in cap. i. *Nabum*, Lyræus, Dionysius, Hugo hic, imo S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit. cap. xxvi*, Eusebius in *Chron.* ad annum mundi 4674, Beda, *De sex. Etat. mundi*, Berossus Annianus, et committere Hebræi, ut refert *Chron. Alexandr.* Item Snidas verbo *Holofernes*, et Africanus apud Suidam.

Postquam enim Xerxes sæpe a Græcis victus fuit, ac præsertim turpissimam illam cladem apud Thermopylas a Leonida et trecentis sociis accepit anno imperii sui quinto, cepit suis esse contemptui, ait Justinus, lib. III. Quare Arphaxad rex Medorum, qui hucusque Xerxi et Persis fuerat vegetalis et tributarius, hæc occasione Xerxis et Persarum jugum excussit, ac fines regni sui propagavit. Fecit idem Nabuchodonosor, cui vel ipse Xerxes, vel quod magis reor, Darius Hystaspis pater Xerxis regnum Ninive et Assyriorum cederat, qui proinde confidens cum Arphaxad, eumque superans, cepit monarchiam ambire. Quare Nabuchodonosor hic non est ille magnus Chaldeorum monarcha, auctor captivitatis Babylonice; sed longe posterior eo, Assyrius scilicet, vel Babylonius, unus e principibus Xerxis; Nabuchodonosor enim nomen est Babylonium sive Chaldaicum, ac forte a Nabuchodonosor Magno noster hic nomen hoc suum, forte etiam genus et stirpem accepit.

Hinc conjectura est, causam cur Xerxes Judæis tantopere fuerit benevolus, uti scribit Josephus, lib. XI, cap. v, adeo ut filius ejus Artaxerxes anno septimo regni sui miserit Esdræm, et anno 20 Nehemiam ad restaurandam Jerusalem cum liberissima et amplissima potestate; causam, inquam, hujus benevolentie fuisse, quod videret Xerxes hunc Nabuchodonosor, hostem suum et æmulum imperii, jam recenter a Judæis fuisse profligatum.

Dices: Tempore Xerxis desolata erat Ninive; jam enim a Magno Nabuchodonosor excisa fuerat quinto anno post exoisam Jerusalem, uti dixi *Tabie* ultimo cap. Respondeo Ninive paulo post excidium, reedificatam fuisse; quia antiquissima et nobilissima erat civitas, idque permissu regum Babyloniorum vel Persarum, uti ex historicis factum constat de Babylone, Jerusalem, Antiochia, Roma, etc.; alias objectiones solvam cap. iv, vers.

5, et cap. viii, vers. 1, vel cap. ix, vers. 2. Denique hæc sententiam pene evincit id quod cap. v, 22 et seq. dicitur sub hoc tempore desertam fuisse Jerusalem, ac templum eversum et solo æquatum. Hoc enim non contingit sub Manasse, sed sub Sedecia in captivitate Babylonica.

Ex dictis constat quod Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, non fuerit Darius Hystaspis, ut vult Gerardus Mercator in sua chronologia; nec Artaxerxes Ochus, ut vult Soverus Sulpitius; nec Cambyzes filius Cyri, qui inchoatam sub Cyro fabricam templi impedivit, *I Esdræ* iv, eo quod Judæi suum ducem Holofernem occidissent, ait Berossus Annianus, idque innuit S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* xxvi, et Eusebius: nam Cambyzes septem annis duntaxat regnavit; Nabuchodonosor autem anno 42 regni misit Holofernem; sed vel fuit Xerxes, ut opinatur Sanchez, qui dicit fuit Nabuchodonosor ob similem illi superbiam et fastum: unde Judith ejus victorie occurrerunt Judæi, cap. xvi, 42: « Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus. » Aut potius fuit prefectus Principibus Xerxis, qui ejus vice gubernabat Niniven, ut dixi. Videtur enim fuisse origine Babylonius; hoc enim innuit nomen ejus Nabuchodonosor, quod est Babylonium. Arphaxad vero fuit prefectus, vel rex Medie Xerxi vegetalis; sed victo a Græcis Xerxe, uterque Xerxi rebellavit, et provincias suas se regem absolutum fecit. Sic enim eidem Xerxi rebellavit Artabanus, ac forte ipse est Arphaxad. Audi Justinum, lib. III *in Princ.*: « Xerxes, ait, Rex Persarum, terror antea gentium, bello in Grecia feliciter gesto, etiam suis contemptui esse cepit. Quippe Artabanus prefectus ejus, deficiente quotidie regis maiestate, in spem regni adductus est. »

Simili modo Arbaces constitutus a Sardanapalo Medie prefectus, illi effeminato rebellavit, dicens se non posse parere illi, qui se feminam mallet esse quam virum: quare illum obsedit, et ad sui incendium coegit, ut superius dixi (4).

(1) Haud prætermittendum putamus hæc doctissimi Interpretis nostri opinionem, licet multis et validis, ut dicit, momentis stabilitam, nec tamen communiorum nec probabiliorum esse. Nam fere omnes SS. Patres et interpretes, ante captivitatem omnia hæc evenisse opinantur, licet in tempore certe assignando valde inter se dissentiant. Et revera, nulli opinionum istarum qua post captivitatem hinc historicè tempus quarunt assentendum esse, probatur imprimis, ut asserit Serrarius, quia vel Hierosolyma tunc temporis nulla erat, vel parvula reedificabatur; quia templum etiam tum vel prostratum jacebat, vel nonnisi sensim excitabatur. Deinde sub extrema Persicæ monarchie tempora, licet aliquo jam modo et Hierosolyma et templum reedescerent, nihilominus tamen nullus tum Eliacin, erat pontifex; Assyriorum sceptrum cederat; Medorum regnum satrapia jam erat; omnia denique una Persicorum monarchorum ditione atque dominatu tenebantur. At vero, ut videbitur infra, cap. iv, 3 et 6; xv, 9; xvi, 22, stat templum, viget Hierosolyma, pontificatum gerit Eliacin; et cap. i, Assyriorum rex adhuc est, Ninive triumphat, Medie

Porro Judith fuit ex tribu Simeon, uti ipsa asserit cap. ix, vers. 2; habitavit in Bethulia, quæ est in tribu Zabulon; vixit 105 annis, ut patet ex fine libri; fuit ipsa matrona et genere et forma nobilis, statu vidua, ætate florens, opibus locu-

regi adhuc dignitatem et quidem præpotentis obtinet, • contrario Babyloniorum hic regum nulla mentio.

Sententiæ quæ ante captivitatem omnia hæc evenisse opinatur, aptissime concordant historicæ profana documenta. Nam Arphaxad ille, de quo cap. i, ex communi consensu est ille qui ab historicis vocatur Apra-ortes, vel Phra-orte, Deioxis regis Medorum filius. Nabuchodonosor vero sic dictus ex recepto Babyloniorum regum nomine, quia Babylonias simul et Assyria thronum obtinebat, est Asarhaddon liberorum quispian, qui Phraortem, vel Apraortem, vel Arphaxad in Regem debellavit. De de Sancy in opere cui titulus est *Chronologia biblica prolat* contra auctores operis vulgo nuncupati: *Arx antiquæ ætatis tempora et epochas*, illum Nabuchodonosorem sic a Ptolomæo dictum, non esse Saoduschin, sed Rhinaladan, qui ab anno ante Christum 647 ad annum 635, id est duodecim annos regnavit, et anno undecimo regni sui, ut dicitur cap. i, 5, et pugnavit contra Arphaxad et obtinuit eum. »

Cuiam vero temporis ante captivitatem hæc historia assignanda, difficile deliniri potest. Hinc omnes fere hujus sententiæ futores post profligatum Sennacherib exercitum locum dant; sed an Manasses, an Josæ, an Sedecie temporibus non proficiunt. Quidam recenter affirmant totam hæc historiam per interregnum quod Amasie mortem subsecutum fuit, evenisse, et sic rationem dant quorundam factorum quæ in aliis sententiis difficultius explanantur: sibi gratia, cur de rege qui tunc regnum Juda obtineret, absolute tacet auctor, et solummodo de sacerdote magno et presbyteris populi mentionem facit; cur Eliacin dum Judæis annus dat, victoriam ex Amalee, Pharaone, etc., reportasset monerando, de Sennacherib nuper devicto nihil dicit; cur Holofernes diligenter exquirat de populo Hebræorum quis sit, quante sint civitates eorum, qua sit virtus, que multitudo, vel quis rex militie eorum, etc., cap. v, 3 et 4. Quæ omnia post profligatum Sennacherib exercitum, Assyrios ignorare, haud facile concipiunt, etc., etc.

pietate certans, cujus eximia forma eum pari virtute certabat, quam proinde Deus ad hoc heroicum facinus et Israelis liberationem elegit. Bellarminus censet eam, cum occidit Holofernem, fuisse 40 annorum, Serrarius 45, Tornielius 33, Greterus 40, Sallianus 33. Audi S. Hieronymum, epist. 10 *ad Furiam*: « Legimus Judith viduam confectam jejuniis, et habitu lugubri sordidatam, que non lugebat mortuum virum, sed squale corporis, sponsi quærebat adventum. Video armatam gladio manum, eruantem dexteram; recognosco caput Holofernis, de mediis hostibus reportatum. Vincit viros femina, et castitas truncat libidinem; habituque repente mutato, ad victricis sordes redit omnibus sæculi ocellibus mundiores. »

Porro Pales Judithæ eximia dant elegia. Clemens Alexandrinus vocat eam « consummatam, sive perfectam in mulieribus, » libro IV *Stromatum*, cap. vi. Origenes, homilia 9 *in Judith*: « Magnificam, et omnium feminarum nobilissimam. » Ambrosius, libro III *De Officiis*, cap. xii: « Mirabilem feminam. » S. Fulgentius, epist. II, cap. xiv: « sanctam viduam » sapiens appellat, « præclaram natalibus, facultatibus divitem, ætate juvenem, specie mirabilem, divitiarum contemptricem, delicias respicientem, carnis incentiva calcantem, et indutam virtute ex alto. » D. Ambrosius, lib. *De Viduis*: « Diuturnis meroribus, et quotidianis roboratam jejuniis, sanctam Judith. » Divus Augustinus, serm. *De Temp.* 228: « sanctissimam Judith, cujus precibus patuit ocelum, que orationis arte arma victricia fabricavit. » Et infra: « Ecce gloriosa femine castitatem servavit oratio. » D. Chrysostomus, hom. 9 *in variis*: sanctissimam Juditham, que dum letificis vultus jejuniis texit, de hoste triumphum ac victoriam reportavit. » Tertullianus, lib. *De Monach.* cap. xvii: « Nec Judith, inquit, filia Meraris, nec tot alia sanctorum. »

CAPUT PRIMUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Arphaxad edificat Ecbatana; vincitur a Nabuchodonosor rege Ninive, qui victoria superbiens omnes gentes ad deditiōnem sollicitat; sed eis repugnantibus, ipse omnes debellare destinat.

1. Arphaxad itaque rex Medorum subjugaverat multas gentes imperio suo, et ipse edificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatana, 2. ex lapidibus quadratis ex sectis: fecit muros ejus in latitudinem cubitorum septuaginta, et in altitudinem cubitorum triginta: turres vero ejus posuit in altitudinem cubitorum centum. 3. Per quadrum vero earum, latus utrumque vicenorum pedum spatium tendebatur, posuitque portas ejus in altitudinem turrim: 4. et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarum. 5. Anno igitur duodecimo regni sui: Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Ninive civitate magna, pugnavit contra Arphaxad, et obtinuit eum 6. in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, et Tigrin, et Jadason, in campo Erioch regis Elicorum. 7. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, et cor ejus elevatum est: et misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, et Damasco, et Libano, 8. et ad gentes quæ sunt in Carmelo, et Cedar, et inhabitantes Galilaam in campo Magno Esdreion, 9. et ad omnes qui erant in Samaria, et trans flumen Jordanem usque ad Jerusalem, et omnem terram Jesse, quousque perveniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum. 11. Qui omnes uno animo contradixerunt, et remisissent eos vacuos, et sine honore abjecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex adversus omnem terram illam, juravit per thronum et regnum suum, quod defenderet se de omnibus regionibus his.

7. ARPHAXAD ITAQUE REX MEDORUM. — *Tunc itaque partim est nota exordii historie, sive libri; hoc enim denotat Hebraeus vau, id est, et itaque, ut dixi Ezechielis 1.* Sic Cicero suas epistolas subinde orditur ita: « Tu igitur, tu vero, ego vero; » partim significat hanc historiam acceptam et resectam esse ex prisca diaris, sive chronicis Hebraeorum, in quibus hoc historia subnectebatur historiis priorum temporum, ac per *itaque* iis connectebatur. Ita Serarius.

Arphaxad hic, sive Areopad, idem est quod Arbaces. Unde Serarius et alii per Arphaxad intelligunt Arbaces, qui occiso Sardanapalo regem se Media fecit, de quo plura vers. 8.

Alii cum Bellarmino et Salliano censent Arphaxad esse Dioclem sive Dejoem, qui tempore Manassis regis Juda Medis imperavit. Dejoem enim successit Phraortes, inquit Herodotus, Phraortis Cyaxares, Cyaxari Astyages avus Cyri, licet Ctesias apud Diodorum, alios pluresque Medorum reges assignet.

Porro Dejoem edificavit Ecbatana, teste Herodoto, Eusebio et aliis, licet Genebrardus per

Arphaxad hic accipiat Cyaxarem, Sallianus Phraortem.

Tertio, alii qui sub Xerxe contigisse hanc historiam arbitrantur, putant Arbaces fuisse prefectum Mediæ, qui a Ninive, vel Dario, Hystaspis nomen et titulum regis dignitatis obtinuit; omnes enim reges Mediæ a primo rege Arbace nomen acceperunt, et cognominati sunt Arbaces, sive Arbacidae, sicut Romani Imperatores a Julio Cesare dicti sunt Cæsares; Ægyptii a primo Ptolemeo Ptolemei; Greci a primo rege Seleuco cui sunt Seleucidae; Parthi a primo Arsace dicti sunt Arsacidae.

Porro « Arphaxad » Hebraice idem est quod *debilitans, quasi depopulationem*, ait Pagninus, idque apte. Ipse enim suis superbis fabricis et quadrigis debilitavit, exhausti, et quasi depopulatus est populum, ideoque spoliatus et subjugatus fuit a Nabuchodonosor.

IPSE EDIFICAVIT CIVITATEM POTENTISSIMAM QUAM APPELLAVIT ECBATANIS. — Usurpatur subinde nomen Ecbatana vel Ecbatana, quasi indeclinabile. Hanc urbem jam ante fuisse constat. Unde Dio-

dorus, lib. II, asserit eam ante Semiramidem existisse, dum ait post edificatam Babylonem huc illam venisse, magnifica ibi palatia excitasse, et eam etiam aquarum inopia laboraret urbs, in eam, Oronte monte, qui duodecim stadiis abest, perfosso, aquæ abundantiam derivasse.

Dicitur tamen hic Arphaxad eam edificasse, quia eam novis palatiis, turribus, muris auxit et ornavit. Unde Græca habent: *Edificavit in Ecbatana muros circumcirca ex lapidibus sectis.*

Sic Nabuchodonosor ait se Babylonem condidisse, id est, ornasse et amplificasse, Dan. IV, 27. Nam primus turrim Babel et Babylonem condidit Nemrod cum sociis, Genes. cap. x. Sic Romulus dicitur condidisse Romam, cum tamen Virgilius dicat, *Æneid.* VIII:

Tum rex Evandrus Romanæ conditor arcis.

2. EX LAPIDIBUS QUADRATIS ET SECTIS. — Græca addunt: *latis cubitos tres; longis vero sex.*

FEKIT MURUS EJUS IN LATITUDINEM CUBITORUM 70 (immanis fuit hæc murorum latitudo, in qua proinde multe quadrigæ simul incedere et decurrere poterant). ET IN ALTITUDINEM CUBITORUM 30, — Græca habent 50.

3. PER QUADRUM VERO EARUM (TURRUM) LATUS UTRUMQUE VICENORUM PEDUM SPATIO TENDERATUR, — id est, quolibet latus turrim cum altero sibi obverso et opposito, hoc est, singula quatuor latera turrim erant viginti pedum. Erat enim quadratum geometricum, cujus omnia latera sunt æqualia. Pro vicenorum pedum, Græca habent, *seuaginta cubitorum.*

4. ET GLORIABATUR QUASI POTENS. — Hæc fuit causa belli, nimirum superbia et dominandi libido, qualis fuit prisicorum monarcharum Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Græcorum et Romanorum: unde bellum civile inter Pompeium et Julium Cæsarem exortum est, quod Pompeius nollet Cæsarem sibi parem, Cæsar nollet Pompeium se superiore. Similis est gloriatio Thrasonis illius apud Senecam ita jactantis:

Ac qualis astris grandior, et cunctis super
Altum superbo vertice attingens polum;
Dimittit superes; summa volorum attingi.
O me, cælitum excelsissimam,
Regnumque regem! vota transcendit mea.

5. ANNO IGITUR DUODECIMO (cepit hoc bellum, sed finitum anno 17, si credimus textui Græco, qui ait bellum hoc sex annos durasse) REGNI SUI NABUCHODONOSOR. — Querens quis fuit hic Nabuchodonosor? Primo Zonaras et Genebrardus censent fuisse magnum illum Nabuchodonosor, qui Jerusalem cum templo everit, et Judæos in Babylonem abduxit. Verum hic regnavit in Babylone, non in Ninive, ut hic dicitur, vicitque Judæos, cum hic ab eis per Judith victus sit.

Secundo, Bellarminus et Sallianus censent esse Merodach Baladan (quem Ptolomeus in *Atina-*

gesto vocat Mardocempad) qui regnavit quidem in Babylone; sed victo Asarhaddon rege Ninives, regni sui sedem in eadem Ninive fixit, ut fecit Turca Constantinopoli, postquam eam cepit. Nabuchodonosor enim nomen fuit commune regibus Chaldaeorum. Unde Nabonassar in tabulis Alphonsinis, et ab Albitegio semper vocatur Nabuchodonosor. Vide Serarium hic, *Quæst.* IV. Idem enim, vel fere idem est utrumque nomen: unde nonnulli putant hunc Nabuchodonosorem patrem fuisse Nabuchodonosoris illius qui pater fuit Nabuchodonosoris Magni, qui Judæos in Babylonem abduxit.

Tertio, serarius itidem censet Nabuchodonosorem hunc fuisse filium Asarhaddonis, qui patri vita functo in regnum Ninives et Assyriorum successerit. Addit Serarius, cui stipulantur Genebrardus, Pererius et alii, Asarhaddon, sive Saphedon, ut habent Septuaginta, esse Sardanapalum: quare hunc Nabuchodonosor fuisse filium Sardanapali, qui patris necem ulcisci volens, Arbace Mediæ prefectum, qui patrem ad necem et incendium coegerat, bello subegerit, regnoque et vita privavit. Quare Arbace hic vocari Arphaxad, a Diodoro vero et Ctesia vocari Dioclem.

Favet Diodorus, lib. III, cap. 1, dicens Sardanapalum, cum videret imminare sibi Ninivæ exitium ab Arbace, suos filios ex Ninive emisisse in Paphlagoniam ad ejus prefectum Coltum, ut Arbace manus eviderent. Audi Diodorum: « Obsesso in urbe (Ninive) rege (Sardanapalo), multe nationes, libertatis cupidine, ad Arbace defecerunt. Rex magno in discrimine regnum versari videns, filios tres, duasque filios cum magna auri argentique copia in Paphlagoniam ad Coltum præsidem misit. » Inter hos tres filios fuit hic Nabuchodonosor, qui adjutus a prefecto Paphlagonia armata manu Niniven, regnumque paternum recepit, ac Arbace vicit et occidit. Sane si historiam Judith ante captivitatem Babylonicam sub Manasse contigisse dicamus, hæc sententia valde videtur verisimilis: tunc enim regnavit Asarhaddon, qui si fuit Sardanapalus, utique tunc quoque in Media regnavit Arbaces; hic enim vicis cæsoque Sardanapalo, regem se Mediæ effecit. Verum si dicamus historiam Judith (ut dixi in proemio) post captivitatem Babylonicam contigisse, consequenter assa-rendum est Nabuchodonosor hunc, vel fuisse Cambysem Cyri filium, ut opinatur S. Augustinus, Eusebius, Beda et alii; unde chronica Alexandrina. « Aiant, ait, Cambysem apud Hebræos secundum Nabuchodonosorem nuncupari, » quia ab utroque afflicti fueri; vel Darium Hystaspis, ut vult Sanchez. Xerxes enim adeo suis copiis et viribus intumuit, ut putaret se non tantum terro, sed et aquis marique imperare posse. Audi Herodotum, lib. VII: « Est ex Abydo ad ulteriorem continentem septem stadiorum trajectus, quem pontibus junctum ingens adorta tempestas ea omnia

Arphaxad hic
Resp.
Primo.

Secundo.

Ver. 8.
Nabuchodonosor
quis?
Resp.
Primo.

impit alque d. solvit. Quod cum audisset Xerxes, indignus forens, jussit trecenta Hellesponto verbera infligi, et in ejus pelagus par compedum dimitti. Jam audivi misisse quoque cum his, etiam qui stigmata Hellesponto inurerent, dicentes barbara verba: Dominus tibi hanc irrogat penam, quod cum hesisti. Idem refert Valerius Maximus, lib. III. cap. II. et addit ad hanc minatum esse celo tenebras, quod sibi inimicum fuisset et injurium. Quid stultius, insolentius et arrogantius? Verum quia Xerxes regnavit in Perside, non in Ninive, ac Judæis fuit amicus et benevolus: teste Josepho, adeo ut filius ejus Artaxerxes Esdræ et Nehemiam in Judæam remiserit ut Jerusalem reedificarent: quod utique non fecisset, si pater ejus Xerxes tam turpiter in suo duce Holoferne a Judæis fuisset cæsus. Sane verius videtur Nabuchodonosor hunc fuisse aliquem e principibus et prefectis Xerxis, cui ob merita, robur et potentiam Xerxes, vel potius pater Xerxis Darius Hystaspis, regnum Ninivæ et Assyriæ concesserit, sed sub vectigali et tributo: qui videns Xerxem cæsum a Græcis tributum hoc negavit, seque regem absolutum effecit, ac sensim crescens armis, viribus et gentibus, Arphaxad regem Mediæ invaserit et superavit. Origine et gente videtur fuisse Babylonius (hoc enim indicat nomen ejus Nabuchodonosor, quod est Chaldæum) ac forte fuit nepos, vel potius abnepos, aut cognatus Nabuchodonosori Magni, ideoque nomen ejus usurpavit.

Porro « Nabuchodonosor » Hebraice idem est quod *coarctans generationem angustia*, ait Pagninus in *Nomin. Hebr.* idque apte. Ipse enim coarctavit Judæos cæterasque gentes, et ad extrema redegit, ut patet ex seq.

NABUCHODONOSOR REX ASSYRIORUM, QUI REGNAVIT IN NINIVE. — Additur hoc, ut distinguatur a Nabuchodonosor magno, qui regnavit in Babylone, ideoque Monarchiam a Ninive et Assyriis ad Babylonem et Chaldæos transtulit: quanquam vicina erat Ninive Babyloni, et Assyrii Chaldæis, ideoque ex Assyriis orta est monarchia Chaldæorum: quare cum ea quasi una eademque censetur. Hinc et Nabuchodonosor nomen est partim Chaldæum, partim Assyrium. *Nabo* enim erat nomen idoli Chaldæorum: *Asar* erat nomen regum Assyriorum, ut patet in Salmanasar, Teglatphalasar, Asarhaddon, quæ ex *Asar* conflata sunt.

PUGNAVIT CONTRA ARPHAXAD, ET OBTINUIT EUM, — id est, cepit eum, et jaculis confodit. Græca enim sic habent: *In bello suo roboratus est Nabuchodonosor, et omnem Arphaxadæ potentiam, et omnem equitatum ejus, et omnes currus ejus evertit; et ipsius urbium dominus factus est, et Ecbatana usque percenit, et potius est ejus turribus, plateisque vastavit; et ipsius ornatum ad ejus opprobrium redegit. Et cepit Arphaxadam in montibus Ragau, et jaculis eum suis confodit, eumque prorsus perdidit, et exterminavit usque ad diem ultimum. Meruit hanc*

stragem superba gloriatio Arphaxad in suis copiis et quadrigis: nam, ut ait Seneca in *Hercule*:

Sequntur superbos ultra à tergo Deos.

Idem in *Thyeste*:

Vos, quibus sector maris atque terræ
Jus debet antiquum necis atque vitæ,
Ponite multos tantisque vultus;

Et mox:

Omnes diēs vidi fugiens superbum,
Eandē diēs vidi fugiens jacentem:
Nemo continet nimium secundus.

Quocirca Artabanus rex Xerxi (sub quo hæc contigerunt, imo quem Sanchez censet fuisse Nabuchodonosor) hoc prudens dedit monitum: « Vides ut animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus insolerecunt sinit Deus: quæ vero parvula sunt, ne tantillum quidem vellicat? Vides ut in maxima ædificia et arbores, ejusmodi semper tela contorquet? Amat enim Deus incidere, sive truncare, quæ eminent omnia. » Et causa subditur: « Neminem enim sinit magni quidpiam de seipso sentire, præter seipsum. »

Quid Nabuchodonosor, parva hac victoria, egerit, Græcis sic enarrat: *Reversus est ipse cum ipsis (suis copiis Niniven) et omnis qui ad eum sese aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudine ingens admodum, et erat illic otians, epulæque vacans, et tam ipse quam ejus exercitus, ad dies centum et viginti.*

7. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, et cor ejus elevatum est, — ut omnibus se fortiosem existimans, ambiret monarchiam, et omnes gentes sibi subjugare decerneret. Vere Seneca in *Troad.*:

Regi frenis nequi
Et ira, et ardens hostis, et victoria,
Gladiusque felix, cujus infelix semel
Vectors libido est.

ET MISIT AD OMNES, — legatos, qui postularent, ut omnes gentes se Nabuchodonosori victori subdicerent. Hæc aliter narrantur in Græco, scilicet quod Nabuchodonosor ante victoriam de Arphaxad miserit nuntios ad omnes vicinas gentes opem contra Arphaxad flagitans: quæ a gentibus negata, ipsum jurasse se illas excisurum; mox pugnas cum Arphaxad, anno regni sui 47; eamque vicisse, ei jaculis confixisse, ac Ecbatana evertisse; deinde cum triumpho redisse in Niniven, ibique otio et luxu se dedisse per 120 dies. Verum authentica nobis esse debet vulgata Latina editio, illic Græca vel concilianda est, si potest; si non potest, abjicienda: hoc loco potest conciliari. Potuit enim Nabuchodonosor his misisse nuntios, scilicet primo ante pugnam, ut habet Græca; secundo post pugnam, ut habet Vulgata.

8. ET AD GENTES, QUE SUNT IN CARMELO ET CEDAR, ET INHABITANTES GALILEAM. — Græca plures gentes enumerant. Hinc liquet Nabuchodonosor non fuisse Xerxem. Huic enim ut monarchæ parebant pleræque gentes, ac in primis Galilæi: nam ex Esdra et Nehemia constat Darii patrem Xerxis et Artaxerxem filium Xerxis misisse in Judæam Nehemiam et alios duces, qui suo nomine Judæos gubernarent.

11. QUI OMNES UNO ANIMO CONTRADIXERUNT, ET REMISERUNT EOS TACIOS, ET SINE HONORE (imo cum ignominia, ut habet Græcus) ABIECERUNT. — Hoc est plus merebatur fastus ex victoria insolentis Nabuchodonosoris, ut sicut ipse straverat arrogantiam Arphaxad, sic et ipsius insolentiam a

lia a Judith sternetur, et a gentibus rideretur.

12. JURAVIT PER THRONUM ET REGNUM SUUM, QUOD DEFENDERET (id est, ulcisceretur) se. — Putabat enim ingentem injuriam et ignominiam sibi a gentibus esse illatam, ideoque ad suum honorem ab eis læsum recuperandum et defendendum, se debere hoc probrum et bello et excidio ulcisci: uti hodie multi censent se ad defensionem honoris sui, debere eos, qui illum contumelia aliqua læserunt, ulcisci et occidere. Sed hic est paradoxismus mundi, et mendax spiritus diaboli. Sic defendere smittit pro vindicare, cap. IX, vers. 2, et ab Apostolo, *Rom. XII. 19*: « Non vos defendentes, id est vindicantes, » charissimi. » Vide ibi dicta.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nabuchodonosor, approbante bellico consilio, mittit Holofernem, ut gentes Occidentales armis sibi subjiciat.

1. Anno tertio decimo Nabuchodonosor regis, vigesima et secunda die mensis primi factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, ut defenderet se. 2. Vocavit omnes majores natu, omnesque duces, et bellatores suos, et habuit cum eis mysterium consilii sui: 3. dixitque cogitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subjugaret imperio. 4. Quod dictum cum placuisset omnibus, vocavit Nabuchodonosor Rex Holofernem principem militiae suæ, 5. et dixit ei: Egredere adversus omne regnum Occidentis, et contra eos præcipue qui contempserunt imperium meum. 6. Non parcat oculus tuus ulli regno, omnemque urbem munitam subjugabis mihi. 7. Tunc Holofernes vocavit duces, et magistratus virtutis Assyriorum, et dinumeravit viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex, centum viginti milia peditum pugnantium, et equitum sagittariorum duodecim milia. 8. Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum cum his quæ exortibus sufficerent copiose, boum quoque armenta, gregesque ovium, quorum non erat numerus. 9. Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit. 10. Aurum vero et argentum de domo regis assumpsit multum nimis. 11. Et profectus est ipse, et omnis exercitus cum quadrigis, et equitibus, et sagittariis, qui coopererunt faciem terræ, sicut locustæ. 12. Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt a sinistro Cilicie, ascenditque omnia castella eorum, et obtinuit omnem munitionem. 13. Effregit autem civitatem opinatissimam Melothi, prævaluitque omnes filios Tharsis, et filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, et ad austrum terre Cellon. 14. Et transivit Euphratem, et venit in Mesopotamiam: et fregit omnes civitates excelsas, quæ erant ibi, a torrente Mambre usquequo perveniatur ad mare: 15. et occupavit terminos ejus a Cilicia usque ad fines Japhet, qui sunt ad austrum. 16. Abduxitque omnes filios Madian, et prædidit omnem locupletationem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladii. 17. Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus mensis, et succendit omnia sata, omnesque arbores et vineas fecit incidere: 18. et occidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

7. ANNO TERTIO DECIMO NABUCHODONOSOR. — Græca habent anno 18. Si vis hæc inter se conciliare, di-

cito annum 13 Nabuchodonosor fuisse 18 ab initio regni Arphaxad, æmuli et hostis sui.

2. **MARUIT CUM EIS MYSTERIUM** (id est secretum sive arcanum) **CONSILII SUI.** — Regum enim consilia, praesertim de subjugandis aliis regibus et gentibus, secreta e: arcana sunt.

Vers. 4. **Holofernes** inquit? Resp. Primo. **4. HOLOFERNES PRINCIPUM MILITAE SUE.** — Quæres: Quis, qualis et quantus fuit Holofernes? Respondeo primo: Cedrenus ait eum fuisse Persam. Nomen enim videtur Persicum, perinde ut Persica nomina sunt Tisaphernes, Artaphernes, Intaphernes, quanquam et apud Assyrios, Armenos et Cappadoces, teste Serario in cap. 1, *Quest. IV*, et in cap. II, *Quest. I*, inveniuntur qui nominali sint Holofernes. Si Persa fuit, ideo Persam ducem elegit Nabuchodonosor, ut Persas a Xerxe, jam per cladem a Græcis acceptam contemptibiles effectos ad se alliceret, uti et fecit. Unde cap. ult. vers. 12, dicitur: « Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus, scilicet Judith: » nam subacto jam Arphaxad et Medis a Nabuchodonosor, multi Medi, et Persæ Medis vicini, nomen militiæ ipsius dederant.

Secundo, Holofernes fuit dux exercitus Nabuchodonosoris, ideoque secundus ab eo, ut habent Græca: sicut Joseph fuit secundus a Pharaone, Aman ab Assuero, Ephastion ab Alexandro; unde Zonaras vocat Holofernem Archistratam. Tertullianus vero, lib. I *Contra Marcionem*, cap. VII, et S. Augustinus, in *Appendice*, serm. 66, eum vocant regem, quia potestatem habebat amplissimam, et opes quasi regias. Simili modo Josephus proximus a Pharaone, a Josepho et Philone apud Eusebium, lib. IX *Prepar. Evang.* vocatur *κατασκευαστής*, id est sceptriger, hoc est rex: regis enim insigne est sceptrum.

Tertio, Franciscus Maironis asserit Holofernem fuisse filium Asseri et Estheris; sed hoc ut novum et inauditum omnes refutant.

Quarto, Paganus in *Nom. Hebr.* Holofernes, inquit, juxta Græcam etymologiam dictus quasi « totus dos »: *dos* enim est totus, *εργη* est dos; sunt et qui compositum putant ex Hebræo et Chaldeo, et interpretantur *fortis dux*. Nam *parnos* Chaldeis est præfectus, sive dux. Hæc Paganus. Unde ducem Persarum illustrium nomina sunt Phanaases, Pharnuches, Pharnabas.

Quinto, quoad mores Holofernes superbia fastuque, æque ac fluxu et luxuria similis fuit Nabuchodonosori, ideoque a Judith victus cæsusque est, ut patebit ex seq. Græca addunt, Nabuchodonosor dixisse Holoferni, se cum totis copiis subsecutum: *Egrediar, ait, in furore meo super eos, et operiam omnem terram in pedibus virtutis meæ, etc.*

6. **ET DIXIT EI: EGREDERE ADVERSUS OMNE REGNUM OCCIDENTIS.** — Græca fusius hoc regis mandatum enarrant, aiuntque: « Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ: Ecce tu egredieris a facie mea, et sumes tecum viros, qui suis ipsorum viribus confidant, peditum ad centum viginti milia, et multitudinem equorum cum eorum ascensoribus; multitudinem, inquam, duodecim my-

riadum, seu centum et viginti millium, et exiis in occursum, sive prælium contra omnem terram quæ ad occidentem est, quia oris mei verbo non obtemperarunt, et ipsis denuntiatis ut terram et aquam præparent, quia egrediar in furor meo contra ipsos, et operiam omnem faciem terre pedibus mei exercitus, et dabo ipsos illis in direptionem, eorumque vulnerati valles atque torrentes implebunt ipsorum. Flavius etiam mortuos eorum exundans, complebitur: ipsorumque tandem captivatem agam, seu propellam in terram omnem extrema. Tu vero egressus preoccupabis mihi omnes eorum fines, et ipsi seipsos tibi dudent et tu mihi eos in diem redargutionis eorum reservabis. Contra eos vero, qui rebelles et immorigeri sunt, non parcat oculus tuus, quominus eos in omni terra tua, et in eadem et direptionem des; quia vivo ego, et robur regni tui, quo locutus sum, ea etiam faciam in manu mea. Tu vero non transgredieris, vel unicum verborum Domini tui, sed perficiens perficies sicut præcepti tibi: et nihil cunctabere, ut ea facias. »

Nota in his Regis verbis *et denuntiatis eis ut mitti aquam et terram præparent*, quibus significatur vetus Persarum mos, qui volentes gentem aliquam sibi subjugare, ac ab ea postulantem, ut illa se Persæ dederet, ab ea petebant terram et aquam, quasi servitutis symbolum. Hæc enim ad vitam humanam sunt necessaria. Unde Aristoteles, libro II *Rhet.*: « Præbere terram et aquam, inquit, servire est. » Hinc cum Darius Hystaspis a Spartanis postularet terram et aquam in quoque conditionis, Spartani legatos ejus coniecerunt in puteum, dicentes, ut inde terram et aquam haurirent, quam ad Darium deferrent, uti narrat Herodotus, lib. VII. Unde Xerxes Darii filius non est ausus mittere legatos ad Spartanos, qui ab eis terram et aquam poscerent, ait S. Hieronymus, lib. VIII, et Diodorus, lib. XI. Hinc Alexander Magnus apud Curtium, lib. III, cum Dario Codomano et Persis conflicteret, in oratione ad milites hanc Darii Hystaspis et Xerxis arrogantiam insinulat, ut meminere se cum Persis dimicare, qui terram et aquam postulare sunt soliti: itaque eis, qui se illis subjicerent, neque fontium haustum, neque cibos, terræ fruges relinquerent. Rursus Herodotus, lib. IV, narrat, Darium Hystaspis ab Indathyro Seytharum Duce postulasse terram et aquam. Et cum ille misisset « avem, marem, ranam, et quinque sagittas, » Darii opinio erat « Seythas se sibi tradere, et terram et aquam, » quod « mus » quidem in terra gignatur, et eodem quo homines fructu victitet; « rana » autem in aquis nascatur; « avis » vero sit equo assimilis; at « sagittis » dandis suum ipsorum robur tradere. »

7. **ET EQUITUM SAGITTARIORUM DUODECIM MILLIA.** — Græca habent 120 millia, ut jam audivimus: ubi videtur esse mendum in numero, et delenda esse ciphra 0, ut maneat 12 millia, ut habet Noster. Quis enim tot millia equitum in aciem eduxit?

Sane Darius contra Alexandrum eduxit equitum dumtaxat 44 millia, peditum ducenta, ait Curtius, lib. IV, nisi quis dicat equitum sagittariorum hic fuisse 12; cæterorum vero equitum lanceis, sarisis, bipennibus, etc., armatorum fuisse 108 millia, ut utrisque junctis fierent 120 millia. Forte in Græcis dempto centum, legendum est 20, e quibus 12 millia fuerint sagittariorum, uti etiam habet Græcus; ceteri alterius armaturæ.

12. **VENIT AD MAGNOS MONTES ANGE, QUI SUNT A SINISTRO CILICIE.** — Ange ergo tum montes vocabantur, qui erant a sinistro Cilicie, ex quibus ortus est *Philes Angæus*, de quo Curtius, libro III, apud Herodotum lib. VII, nominatur *Rangæus mons magnus*, et apud alios.

13. **EFFREGIT (EXPUGNAVIT) AUTEM CIVITATEM OPINATISSIMAM** (famossissimam, opibusque et robore nominatissimam) **MELOTH** (« Melothi » Hebraice idem est quod *plentudo*, scilicet opum et hominum: talis enim erat in Melothi) **PREDAVITQUE**

(prædatus est) **OMNES FILIOS THARSIS.** — Hi sunt de quibus dicitur, lib. II *Mach.* IV, 30: « Contigit Tharsenses et Mallotas seditionem movere, eo quod Antiochidi Regis concubine dono essent dati. » Tharsis enim fuit nepos Japhet, *Gen. X*, a quo mare Mediterræneum, et Cilicia ejus terminus, indeque quodvis mare vocatum est Tharsis, ut dixi *Isaia* II, 16.

14. **MANERE.** — Græca habent *Arbonai*.

15. **USQUE AD FINES JAPHET,** — significavit Joppe, ait Serarius, quæ et hodie vocatur *Japha*, ac Turcis *Zapha*: nam, ut ait Plinius, lib. V, cap. XIII: « Vicius Joppæ Phæruicum antiquior terrarum inundatione, » ut ferunt.

16. **ABDUXITQUE.** — Græce *καταλασ*, id est *circum-* *dedit, cinxit.*

17. **ET SUCCENDIT OMNIA SATIA.** — Græca habent: *Greges et armenta absumpsit, urbes diripuit, agros depopulatus est, juvenes ipsorum omnes in ore gladii percussit.*

CAPUT TERTIUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Reges Syriae et Mesopotamiæ ex metu se dedunt Holoferni, qui tamen ferociter eorum urbes lucosque et dæm destruxit, ut solus Nabuchodonosor quasi deus colebatur

1. Tunc miserunt legatos suos universarum urbium ac provinciarum reges ac principes, Syriae scilicet, Mesopotamiæ, et Syriae Sobal, et Lybiam, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: 2. Desinat indignatio tua circa nos: melius est enim ut viventes serviamus Nabuchodonosori regi magno, et subditi simus tibi, quam morientes cum interitu nostro ipsi servitutis nostræ damna patiamur. 3. Omnis civitas nostra, omnis possessio, omnes montes, et colles, et campi, et armenta bouum, gregesque ovium, et caprarum, equorumque et camelorum, et universæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt: 4. sint omnia nostra sub lege tua. 5. Nos, et filii nostri, servi tui sumus. 6. Veni nobis pacificus Dominus, et utere servitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna, et obtinuit omnem civitatem et omnem inhabitantem terram. 8. De universis autem urbibus assumpsit sibi auxilios viros fortes et electos ad bellum. 9. Tantasque metus provinciis illis incubuit, ut universarum urbium habitatores principes, et honorati simul cum populis, exirent obviam venienti, 10. excipientes eum cum coronis et lampadibus, ducentes choros in tympanis et tibis. 11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem ejus pectoris mitigare poterunt: 12. nam et civitates eorum destruxit, et lucos eorum excidit. 13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex ut omnes deos terræ exterminaret, videlicet, ut ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subjugari. 14. Pertransiit autem Syriam Sobal, et omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idmaeos in terram Gabaa, 15. accepitque civitates eorum, et sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit universum exercitum virtutis suæ.

1. **TUNC MISERUNT LEGATOS.** — Sic Alexander Magnus reverti voluit Babylonem, ait Curtius,

ejusque adventum expectare. Adeo totum orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes velut destinato sibi regi adularentur. »

SYRIA. — stricte sumpta, cujus caput est Damascus, quæ inde dicta est Damascina, cujus rex fuit Benadad, Rasin, Hazaël, III Reg. cap. xx et seq. complectitur Antiochiam, Phœniciam, Judæam, Palestinam, Mesopotamiam, Assyriam, teste Plinio, lib. V, cap. xii.

SORAL. — est Syria pars quæ a Ptolomæo, Strabone et Plinio, Sophone dicitur, de qua in libris Regum.

LYBIA. — Nonnulli suspicantur legendum « Lybia, » eo quod Lybia sit in Africa, longæque ab sita Syria. Verum terror Nabuchodonosoris fuit tantus, ut ad Lybiam pervadere potuerit, uti fama et terror Alexandri Magni penetravit ad Garamantes et Indos (1).

2. UT VIVENTES SERVIAMUS NABUCHODONOSOR REGI MAGNO. — Vere Alexander Magnus apud Plutarchum, lib. II *De fortuna Alexandri*, aiebat : « Multis nomine tenus esse magnos. »

7. TUNC DESCENDIT (Holofernes) DE MONTIBUS. — Syria, puta Casio, Libano, et Antilibano, inter quos sita est Damascus, cujus campos fertiles tempore messis occupavit Holofernes, ut dictum est cap. II, vers. 17.

10. EXCIPIENTES EUM CUM CORONIS ET LAMPADIBUS, IECENTES CHOROS IN TYMPANIS ET TIBIS. — Corona enim est insigne regis, cui olim lampades accense, sive ignes preferabantur, uti docet Tertullianus in *Apol.* et Xiphilius in *Nerone*. Audi Cur-

(1) Topographiæ tamen regionum quas Holofernes obtinuit, magis consentaneum est ut vel *Lyctia*, quæ regio Ciliciæ vicina est, vel *Lyctia*, quæ Holofernis arma sem experta fuerat, legamus.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judei metu Holofernis se mununt, ac induti ciliciis et cinere, Dei operi inclamant. Consolatur eos Eliachim Pontifex, et Dei operi promittit, si in oratione perseverent.

1. Tunc audientes hæc filii Israel, qui habitabant in terra Juda, timerunt valde a facie jus. 2. Tremor et horror invasit sensus eorum, ne hoc faceret Jerusalem, et templo Domini, quod fecerat cæteris civitatibus et templis earum. 3. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum usque Jericho, et præoccupaverunt omnes vertices montium : 4. et muris circumdederunt vicos suos, et congregaverunt frumenta in præparationem pugnae. 5. Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad universos qui erant contra Esdrelon quæ est contra faciem campi magni juxta Dothaim, et universos, per quos via transitus esset poterat, 6. ut obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Jerusalem, et illic custodirent, ubi angustum iter esse poterat inter montes. 7. Et fecerunt filii Israel secundum quod constituerat eis sacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna, et

humiliaverunt animas suas in jejuniiis et orationibus, ipsi et mulieres eorum. 9. Et induerunt se Sacerdotes ciliciis, et infantes prostraverunt contra faciem templi Domini, et altare Domini opererunt cilicio : 10. et clamaverunt ad Dominum Deum Israel unanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, et uxores eorum in divisionem, et civitates eorum in exterminium, et sancta eorum in pollutionem, et fierent opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, Sacerdos Domini magnus, circumivit omnem Israel, allocutusque est eos, 12. dicens : Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniiis et orationibus in conspectu Domini. 13. Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, et in potentia sua, et in exercitu suo, et in clypeis suis, et in curribus suis, et in equibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando dejecit : 14. sic erunt universi hostes Israel, si perseveraveritis in hoc opere, quod cepistis. 15. Ad hanc igitur exhortationem ejus deprecantes Dominum, permangebant in conspectu Domini, 16. ita ut etiam hi qui offerebant Domino holocausta præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, et erat cimis super capita eorum. 17. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, ut visitaret populum suum Israel.

2. TREMOR ET HORROR INVASIT SENSUS EORUM. — Græca uberius habent : *Et timerunt valde a facie ejus, et pro Jerusalem, et templo Domini Dei sui turbati sunt, quia reciter fuerant ascendentes de captivitate, et nuper omnis populus congregatus fuerat ex Judæa, et vasa, et altare, et domus (dei, id est templum) ex profanatione sanctificata erant.* Nulli, ut dixi in proœmio cum Bellarmino, Sahlano et aliis, hæc referunt ad Manassæ regem Juda, qui cum suis captus in Babylone, liber dimissus est in regnum, ac promittens templum a se per idola profanatum purgavit, verique Dei culti restituit. Verum hæc etiam fuit captivitas, et liberatio Manassæ regis, non totius populi. Adde quod Manassæ regis nulla toto hoc libro fiat mentio, quod utique fieri debuisset, cum ad eum, utpote regem, potius quam Eliachim Pontificem pertineret Judæam contra Holofernem munire, et fauces nondum immisso presidio insidere. Quare melius alii ad tempora Xerxis hæc referunt, cum jam reedificatum esset templum a Chaldeis profanatum et combustum.

Dices : Quomodo Judei reversi reciter e captivitate tantas habuerunt vires et animos, ut castris tan numerosis et validis sese opponere audeant? Respondeo id factum metu captivitatis, cujus acerbitatem et ærumnas nuper in Babylone senserant, ac metu perditionis veræ religionis. Nabuchodonosor enim minabatur Deo, et templo exodium, quia solus ut Deus adorari volebat. Hoc autem Judæis verum Deum colentibus videtur intolerabile, ut mallent mori quam id permittere. Denique innumeras fuit Judæorum propago, et per generationem multiplicato instar ranarum et piscum, uti fuit tempore Moysi, *Ezod. i.* Nam Josephus, lib. XI *Antiq.* cap. iv, reversorum e captivitate Babylonica puberum anno secundo Darii Hystaspis numerat quater millena milia, et insuper 620 milia, idque ex tribu Juda et Benjamin duntaxat, quibus ex ce-

teris decem tribubus plurimi se adjoinxerunt. Itaque facile potuerunt constare exercitum numerosum, qui se opponeret Holoferni, maxime in faucibus et præruptis montium, ubi unus valet decem hostibus resistere.

4. ET CONGREGAVERUNT FRUMENTA. — Nam ipsorum agri reciter demersi erant, ut adfuit Græca : « Reliquis casibus, ait libro III, cap. iii, Vegetius, potest in tempore subveniri : pabulatio, et annonæ in necessitate non habent remedium, nisi ante condita. » Ideoque vetus Romanorum disciplina, « in plerisque oppidis ad usum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo et paleis condita habebat, » inquit in *Gordiano Capitolinus*. Nam, ut ait Vegetius, lib. III, cap. iii, « sæpius penuria quam pugna consumit exercitum, et ferro sævior fames est. In omni expeditione unum et maximum consilium est, ut tibi sufficiat victus, hostes frangat inopia. Ante igitur quam inchoetur bellum, de copiis expansive solers debet esse tractatus, ut pabula frumentum, cæteræque annonariæ species, quas a Provincialibus consuetudo deposit, maturius exigant, et in opportunis ad rem gerendam, ac multissimis locis amplior semper modus, quam proficit, aggregentur. » Et cap. xxvi : « Qui frumentum necessariumque commestum non præparat, vicietur sine ferro. »

5. SACERDOS ETIAM ELIACHIM. — Græca *Joachim*, uti et a Nostro vocatur cap. xv, vers. 9. Idem enim hæc duo nomina significant, scilicet *D. J. stator* aut *statorius*, qui scilicet stare fecit acies Judæorum contra Holofernem. Deus enim tunc dicitur *יהוה*, quam *N. J.*, quod est abbreviatio a Jehova. Hinc patet tempore Xerxis hæc contigisse. Tunc enim Pontifex fuit Joachim (1), ut

(1) Nihil obstat, etiam ante captivitatem, vel Manassæ, vel Josiæ, vel Sedecæ temporibus, existisse se sacerdotem magnum nomine Eliachim; nam deest in Scripturis completus sacerdotum catalogus, et per centum iere ann.

dixi in proemio, qui deficiente rege, rempublicam administrabat: nam, ut ait Josephus, lib. II *Contra Apion.*: «Judicia reipublice constitutio communiter sacerdotibus, ut maxima queque administrant, committit. Omnium vero Pontifici, aliorum rursus sacerdotum principatum demandat.» Brevis vero: «Sacerdotes, inquit, sunt inspectores omnium, iudices eorum que ambigua, vindices eorum que damnata.»

8. ET CLAMAVIT OMNIS POPULUS AD DOMINUM INSTANTIA MAGNA. — Nota hic usum, modum et vim publice orationis et penitentiae in publica calamitate, Christianis imitandum, ut simili modo calamitates suas avertant. Nimirum primo, clamavit omnis populus instantia magna; secundo, humiliaverunt animas suas in jejuniis et orationibus; tertio, induerunt se ciliciis; quarto, prostraverunt infantem coram Domino et templo; quinto, altare operuerunt elicio, ut publice quasi religionis, justitiae, templeque et altaris luctu Deum ad miserandum et succurrendum provocarent; ut quasi manu facta, velle illata, ut ait Tertullianus in *Apol.* cogere. Idem fecerunt Ninivites, Jonæ II, et Machabei, I *Mach.* III, 47, ideoque omnes a Deo exaudiri et liberari meruerunt.

Græca uberius habent: *Populus erat jejunians (et jejunando orans) complures dies in omni Judæa et Jerusalem ante faciem Sanctorum, puta Sancti et Sancti sanctorum, hoc est templum. Qui enim erant in Jerusalem oraturi, adibat templum; qui vero foris erant, faciem vertebant versus templum.*

Ver. II. 11. TUNC ELIACHIM SACERDOS DOMINI MAGNUS CIRCUMVIT OMNEM ISRAEL, — ut omnes ad constantem interruptus manet. Ceterum res in promptu est pro his qui cum Bellarmino illum pontificem fuisse docent Manasse temporibus, inter Jobnam qui fuit pontifex tempore Ezechiae, *Isai.* XXI, 15, et Helciam qui pontificatum exercuit tempore Joas, *IV Reg.* XXIII, 4.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achior dux Ammon Holoferni dat consilium ut inquirat an Judæi in Deum suum peccarint; sic enim ab eo expugnari facile posse; aliqui Deo suo eos protegente esse inexpugnabiles. Quare magnates Holoferni detinuit Achior mortis.

2. Nuntiatumque est Holoferni principi militia Assyriorum, quod filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, 2. et furore nimio exarsit in iracundia quæ ipsa, vocavitque omnes principes Moab et duces Ammon, 3. et dixit eis: Dicite mihi quis est populus iste qui montana obsidet: aut quæ, et quales, et quantæ sint civitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum, vel quis rex militia illorum, 4. et quare præ omnibus qui habitant in Oriente, isti contemperunt nos, et non exierunt obviam nobis, ut susciperent nos cum pace? 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait: Si digneris audire, Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto

qui in montanis habitat, et non egrediatur verbum falsum ex ore meo. 6. Populus iste ex progenie Chaldæorum est. 7. Hic primum in Mesopotamia habitavit quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in Terra Chaldæorum. 8. Deserentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, 9. unum Deum cæli coluerunt, qui et præcepit eis ut exirent inde et habitarent in Charan. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, ut dinumerari eorum non posset exercitus. 10. Cumque gravaret eos rex Ægypti, atque in edificationibus urbium suarum in luto et latere subjugasset eos, clamaverunt ad Dominum suum, et percussit totam terram Ægypti plagis variis. 11. Cumque eiecissent eos Ægypti a se, et cessasset plaga ab eis, et iterum eos vellent capere, et ad suum servitium revocare, 12. fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, et isti pede sicco fundam maris perambulando transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, ut non remaneret vel unus qui factum posteris nuntiaret. 14. Egressi vero mare Rubrum, deserta Sina montis occupaverunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit. 15. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, et per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt. 16. Ubicumque ingressi sunt sine arcu et sagitta, et absque scuto et gladio, Deus eorum pugnavit pro eis, et viciit. 17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit a cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, et in gladium, et in opprobrium. 19. Quotiescumque autem penituerunt se recessisse a cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi. 20. Denique Chanaanum regem, et Jebusum, et Pherezzeum, et Iethæum, et Hevæum, et Amorrhæum, et omnes potentes in Hesebon prostraverunt, et terras eorum, et civitates eorum ipsi possederunt: 21. et usque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem. 22. Nam et ante hos annos, cum recessissent a via, quam dederat illis Deus ut ambularent in ea, exterminati sunt præliis a multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. 23. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. 24. Nunc ergo, mi domine, perquire: si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, et subjugati erunt sub jugo potentiae tuæ. 25. Si vero non est offensio populi hujus coram Deo suo, non poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: et erimus in opprobrium universæ terræ. 26. Et factum est cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holoferni, et cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum: 27. Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor et exercitibus ejus, homines inermes, et sine virtute, et sine peritia artis pugnae? 28. Ut ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: et cum capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transverberabitur, 29. ut sciat omnis gens quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, et præter ipsum alius non est.

4. FILII ISRAEL PRÆPARARENT SE AD RESISTENDUM. — Addunt Græca: *Et in campis possissent scandala, id est obstacula, v. g. fossas occultas, murices, et palos acutos, in quæ transientes incaute Assyrii corruerent, vel impingerent.*

3. ET DIXIT EIS: DICITE MIHI QUIS SIT POPULUS ISTE? — Hinc rursus colligitur hæc non sub Manasse, sed sub Xerxe contigisse. Nam sub Manasse et ex Manasse ac primoribus Judæorum

captivis sat cognorat Babylonii et Assyrii quis et qualis esset Judæorum populus. Unde qui sub Manasse hæc contigisse voluit, dicunt hanc Holoferni interrogationem non esse ignorantis, sed mirantis et indignantis, ac Judæos quales contemnentis (1).

(1) Addi potest hæc Holoferni interrogatio non esse omnino ignorantis, et de quibus nihil unquam audi-

Allionius adjuvat non tonantem, sed constantem.

Vers. 4. 4. ET QUARE FRÆ OMNIBUS QUI HABITANT IN ORIENTE. — Græca habent: in Occidente.

Vers. 5. 5. TUNC ACHIOR DUX OMNIUM FILIORUM AMMON. — Serarius sub filiis Ammon comprehendit quoque Idumæos. Hi enim cum essent fratres Judæorum (Jacob enim parens Judæorum erat frater Esau, sive Edom parens Idumæorum) cum eos invadere vellent, vocabant se Ammonitas, non Idumæos, ne palam male audirent, quod fratres suos oppugnarent. Hinc lib. II *Paralip.* xx, 1, dicitur: « Congregati sunt filii Moab, et filii Ammon, et cum eis de Ammonitis ad Josaphat. » Ubi vides a filiis Ammon Ammonitas distingui. Ubi liber ille traditionum: « Ammonitis Idumæos vult intelligi, qui ob reverentiam paterni nominis molebant in pristino habitu arma movere contra Israel, sed transfugerant se in habitum Ammonitorum. »

Vers. 6. 6. POPULUS ISTER EX PROCENIE CHALDEORUM EST. — quia Deus Abraham Hebræorum parentem eduxit de Urbe Chaldeorum, *Genes.* xi, 31.

Vers. 8. 8. DESCENDERUNT IN ÆGYPTUM, ILLOQUE PER QUADRINGENTOS ANNOS SIC MULTIPLICATI SUNT. — Hos 400 annos numerat ab egressu Abraham ex Chaldaea et Harra: nam aliqui Hebræi in Ægypto habitaverunt duntaxat 215 annis, ut ostendit *Exodi* xii, 50.

Vers. 13. 13. AQUIS COOPERATUS EST. — Pharaon cum omnibus suis. Recenset Achior miracula, quibus Deus Hebræos in Ægypto perduxit in Chanaan, que omnia expliuit in Exodo.

Vers. 17. 17. ET NON FUIT QUI INSULTARET POPULO ISTI, NISI QUANDO RECESSIT A CULTU DOMINI DEI SUI. — Discere hinc servare Deo: sic enim Deus te faciet inexpugnabilem, et omnibus hostibus superiorem. Ism autem, sinet te a quibusvis subigi et conculcari. Idem discant urbes et regna, eorumque reges et principes. Audi graves hæc de re duorum Patrum gnomas: unus est S. Hieronymus, *epist.* 113: « Nostris, ait, peccatis barbari fortes sunt, nostris vitis Romanus fugatur exercitus. » Alter D. Ambrosius, *serm.* 83: « Civitati non nisi propter civium peccata infertur excidium. Desine peccare, et civitas non peribit. » Gentibus ergo peccantibus timenda est Dei vindicta et excidium: non peccantibus vero speranda est securitas et felicitas.

visset requirentis, sed esse interrogationis ducis diligenti scire volentis, quomodo ipsi tantis copiis ductant resistere auderent Hebræi.

22. NAM ET ANTE HOS ANNOS, CUM RECESSISSET A VIA (religione et lege) QUAM DEDERAT ILLIS DEUS, etc., CAPTIVI ABDUCTI SUNT. — A Nabuchodonosor in Babyloniæ, que celeberrima, universalis, et propria Judæorum fuit captivitas, e qua sub Cyro redierunt, talis vero non fuit illa que contigit sub Manasse: nam illa non fuit universalis. Alia vero captivitas decem tribuum sub Ezechia facta a Salmanassar pariter non fuit universalis, quia non fuit omnium, puta 12 tribuum, sed decem duntaxat. Rursum illa fuit perpetua, quia ex illa nunquam redierunt Israelite (1).

Addit Græcus: *Et templum Dei ipsorum factum est in pavimentum.* Natalibus, *solo æquatum*, quia a Chaldeis combustum. Hinc patet post excidium Jerusalem hæc contigisse. Bellaminus vero, Serarius et alii, qui volunt ante excidium hæc accidisse, respondent verba hæc a quopiam inserta esse Græco textui, eo quod desint in Latino, ideoque parvi esse faciendæ. Alii respondent Manasse sua idololatria vilpendisse, abjecisse, et profanasse templum, imo multis in locis illud diruisse et quasi solo æquasse.

25. NON POTERIMUS RESISTERE IIS, QUONIAM DEOS EORUM DEBEMUS ILLIS. — Jam « si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Rom.* cap. vii. Hæc verba hinc moverunt Holoferni, ut Achior destinaret morti, eo quod nullum Deum agnosceret, nisi Nabuchodonosor.

UT SCIAT OMNIS GENS, QUONIAM NABUCHODONOSOR DEUS TERRE EST. — Recte terra, quia nihil juris vel virium habet in cœlum, nec ultra terram ejus potestas se porrigit. Quocirca falso vult esse Deus. Deus enim dominatur tam cœlo quam terra. Cur ergo superbis et insanis, o veniencie terre, et Deum cœli ad duellum provocas, ut eum divinitate sua privas et dejicias? Prudenter Tertullianus, *Apolog.* xii: « Esto, inquit, religiosus in Deum, qui vis illum propositum Imperatori. Desine alium Deum credere vel colere, atque ita et hunc Deum dicere, cui Deo opus est. »

(1) Malacrin dicitur cum Tirino, non hic agi de captivitate Babylonica. Nam tunc non plurimi, sed omnes abducti sunt, neque a multis, sed a universa natione Chaldaica. Hic ergo respicit Achior ad Æthiopes, ad Ægyptios, ad Syros, ad Assyrios, qui plurimas clades vastitatisque intulerunt Israelitis, diligentes ac diripientes eos.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes Achior ligatum mittit in Bethuliam, ut, ea capta, ipsum cum civibus occidat; tunc cum accipiunt et solantur Judæi.

Factum est autem, cum cessasset loqui, indignatus Holofernes vehementer dixit ad Achior: 2. Quoniam prophcasti, nobis diceas quod gens Israel defendatur a Deo suo, in os-

tendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor; 3. cum percusserimus eos omnes, sicut hominem unum, tunc et ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, et omnis Israel tecum perditione disperiet; 4. et probabis quoniam Nabuchodonosor dominus sit universæ terre: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, et confixus cades inter vulneratos Israel, et non respirabis ultra, donec extermineris cum illis. 5. Porro autem, si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, et pallor, qui faciem tuam obagit, abscedat a te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Ut autem noveris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, ut, dum dignas mei gladii penas exceperint, ipse simul ultioni subjaceas. 7. Tunc Holofernes præcepit servis suis, ut comprehenderent Achior, et perducerent eum in Bethuliam, et traderent eum in manus filiorum Israel. 8. Et accipientes eum servi Holofernis, profecti sunt per campestria; sed cum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii. 9. Illi autem divertentes a latere montis, figaverunt Achior ad arborem manibus et pedibus, et sic vincum resibus dimiserunt eum, et reversi sunt ad dominum suum. 10. Porro filii Israel, descendentes de Bethulia, venerunt ad eum. Quem solventes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset, quod illum vincum Assyrii reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, et Charmi, qui et Gethoniel. 12. In medio itaque seniorum, et in conspectu omnium, Achior dixit omnia que locutus ipse fuerat, ab Holoferne interrogatus: et qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, 13. et quemadmodum ipse Holofernes iratus jussisset eum Israelitis hæc de causa tradi: ut, dum vicerit filios Israel, tunc et ipsum Achior diversis jubeat interire supplicii, propter hoc quod dixisset: Deus cœli defensor eorum est. 14. Cumque Achior universa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, et communi lamentatione et fletu unanimes preces suas Domino effuderunt, 15. dicentes: Domine Deus cœli et terræ, intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem, et faciem sanctorum tuorum attende, et ostende quoniam non derelinquis presumentes de te: et presumentes de se, et de sua virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, et per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. dicentes: Deus patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hæc dabit vicissitudinem, ut eorum magis tu interitum videas. 18. Cum vero Dominus Deus noster dederit hæc libertatem servis suis, sit et tecum Deus in medio nostri: ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam, et fecit ei cenam magnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto jejunio refecerunt. 21. Postea vero convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra ecclesiam oraverunt, petentes auxilium a Deo Israel.

2. QUONIAM PROPHETASTI, — id est prædicisti, non ex oraculo a Deo accepto, sed ex humana prudentia, et priorum temporum experientia.

4. NON RESPIRABIS ULTRA, DONEC EXTERMINERIS. — *Text.* « donec » refer non ad « respirabis, » nam qui non respirat, jam est exterminatus et mortuus: sed superius ad « gladius transiet per latera tua, et confixus cades, » ita scilicet ut « non respices ultra, » hoc est, donec omnino extermineris et « extermineris cum illis. »

6. ILLORUM POPULO SOCIABERIS. — *q. d.* Videris, Achior, oculatus Judæorum socius et fautor, ideoque mei proditor: quare vade ad illos quorum societatem meæ prætulisti, estoque apertus

michi hostis, uti illi sunt, ut quorum in hostilitate es socius, eorumdem in interiectione vindictæ meæ sis particeps.

10. PORRO FILII ISRAEL, DESCENDENTES DE BETHULIA, VENERUNT AD EUM. — Bethulia erat urbs Gailiæ in tribu Zabulon sita in monte, tribus leucis distans a Bethaim, ubi Joseph a fratribus captus, et tunica polymita spoliatus est. Addunt Brocardus et Adrichomius etiamnum hodie ibidem vestigia castrorum Holofernis cœni. « Bethulia » Hebræice idem est quod « virginitas Dei. » Ipsa enim quasi virgo intacta est ab excidio Holofernis per castam Judith.

Porro Bethulia propria erat tribus Zabulon,

det, et dabit gloriam nomini suo. 23. Si autem transactis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

2. CENTUM VIGINTI MILLIA (Græca habent : « 170 millia pedium »), EQUUM VIGINTI DUO MILLIA. — Accesserant ergo auxiliares copie, et novorum equitum decem millia; nam cap. II, vers. 7, tantum recensita sunt equitum decem millia. Hæc auxilia submittebat Nabuchodonosor, qui et ipse cum toto exercitu robore subsequi destinabat, ut habet Græcus, cap. II.

3. A LOCO QUI DICITUR BELMA USQUE AD CHELMON. — Belma est urbs ad radices montis, in quo sita est Bethulia, quæ a Brocardo Abellina vocatur. Ibidem juxta Dothain est urbs « Chelmon, » vel ut Græcus habet, *Cyamon* : in utraque castra metatus est Holofernes, ut habet Græcus, aciemque instruxit ad pugnam et urbis oppugnationem.

6. QUOD FONS, QUI INFLEBAT, AQUEDUCTUM, ETC. DIMIGERET, — hoc est, aquam in urbem per aqueductum transfunderet, ideoque aqueductum incidens Holofernes aquam ab urbe avertit. Suspiciatur Serarius pro « dirigeret » legendum « dirigaret, » id est irrigaret; sed « dirigeret » est plane huic loco convenit. Fons enim per canalum aquam dirigit et transmittit in urbem.

8. FILII AMMON ET MOAB ACCESSERUNT AD HOLOFERNEM. — Græca habent : *Principes Itamaei et Moabitæ*, idemque ibidem invadentes Judæos fingebant se esse Ammonitas, ut dixi cap. V, vers. 9. Ili ergo miserunt Holoferni, ut fontes occuparet, itaque Judæos siti conficeret.

Mystice : « Tunc incidit diabolus aqueductum, cum facit interrumpere studia litterarum. Erant autem non longe a muris fontes, dogmata Philosophorum, qui scientiæ et honestatis aliquid conferunt scilicet, ex quibus videbantur haurire aquam ad refrigerandum potius quam ad potan-

dum; » ita Rabanus; sic et S. Augustinus in *Psalm. LXIII*, et S. Gregorius in cap. IV *Cont. Rursum* incidit diabolus aqueductum, cum nos ab oratione avertit : per orationem enim quasi canallem omnis Dei gratia in nos influit; unde ea succisa diabolus nos superat et capit.

11. DEFECKERUNT CISTERNE ET COLLECTIONES AQUARUM. — Addunt Græca : *Et consternati sunt infantes eorum, et juvenes defecerunt pro siti, et caecabant in plateis civitatis, et transitibus portarum, et non erat ultra robur in eis.*

12. TUNC AD OZIAM CONGREGATI, — siti confecti postulantes magnis vocibus, ut Bethuliam Holoferni dederet. Nihil enim atrocius obsessis accidit, quam sitis; longe enim acrius cruciatur sitis, quam fames : unde Duces, urbem quampiam obsidentes, solent avertere aquas, ut cives siti conficiant, itaque ad deditionem cogant, juxta illud : « Adhasit lingua lactentis ad palatum ejus in siti, » *Thren.* cap. IV. Nota est Lysimachi regis Macedonum historia, qui, cum in Thracia aquam penuria sitique laboraret, se cum cistis tradidit hosti, sed hausta aqua, exclamavit : « O dii qui parvæ voluptatis causa me ex rege servum fecisti ! » idem dicant capidi, qui pro puneto voluptatis se mancipia efficiunt infernalis Holoferni, hæc est diaboli, qui eos in gehenna siti conficiet, ut clament cum divite epulone : « Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma, » *Luceo XVI.*

18. FACTUS EST FLETUS ET ULULATUS MAGNUS ECCLESIA. — Græce *ἐπὶ τῆς συναγωγῆς*, id est in synagoga ubi erat locus orationis.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recesserunt Juditha pro sapia, solitudo, canticum, jejuniâ, castitas. Ipsa principes timidos increpat, ac patrum exemplo in epen opis dicitur erigat.

1. Et factum est, cum audisset hæc verba Judith vidua, quæ erat filia Merari, filii Idox, filii Joseph, filii Ozia, filii Elai, filii Jannor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchire, filii Enan, filii Nathanie, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben; 2. et vir ejus fuit Manasse, qui mortuus est in diebus messis hordaceæ: 3. Instabat enim super alligantes manipulos in campo, et venit æstus super caput ejus, et mortuus est in Bethulia civitate sua, et sepultus est illic cum patribus suis. 4. Erat autem Judith relicta ejus vidua jam annis trihus et mensibus sex. 5. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur, 6. et habens super lumbos suos cilicium, jejunabat om-

nibus diebus vite suæ, præter sabbata, et neomenias, et festa domus Israel. 7. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat divitias multas, et familiarum copiosam, ac possessiones armentis boum et gregibus ovium plenas. 8. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. 9. Hæc itaque cum audisset, quoniam Ozias promississet quod transacto quinto die traderet civitatem, misit ad presbyteros Chabri et Charmi. 10. Et venerunt ad illam, et dixit illis : Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, ut tradat civitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium? 11. Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? 12. Non est iste sermo, qui misericordiam provocet, sed potius qui iram excitet, et furorem accendat. 13. Possistis vos tempus miserationis Domini, et in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso peniteamus, et indulgentiam ejus fusis lacrymis postulamus; 15. non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. 16. Et ideo humiliter illi animas nostras, et in spiritu constituti humiliati, servientes illi. 17. Dicamus fientes Domino, ut secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam : ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriamur, et adoraverunt Deos alienos. 18. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso peniteamus, et indulgentiam ejus fusis lacrymis postulamus; 15. non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. 16. Et ideo humiliter illi animas nostras, et in spiritu constituti humiliati, servientes illi. 17. Dicamus fientes Domino, ut secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam : ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriamur, et adoraverunt Deos alienos. 19. Pro quo scelere dati sunt in gladium, et in rapinam, et in confusionem inimicis suis; nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum. 20. Expectemus humiles consolationem ejus, et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, et humiliabit omnes Gentes, quæcumque insurgunt contra nos, et faciet illas sine honore Dominus Deus noster. 21. Et nunc, fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, et ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, ut memores sint, quia tentati sunt patres nostri ut probarentur, si vere colerent Deum suum. 22. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. 23. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moyses, et omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. 24. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, et impatientiam suam et improprium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt; 25. exterminati sunt ab exterminatore, et a serpentibus perierunt. 26. Et nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur; 27. sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus. 28. Et dixerunt illi Ozias et presbyteri : Omnia, quæ locuta es, vera sunt, et non est in sermonibus tuis ulla reprehensio. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, et timens Deum. 30. Et dixit illis Judith : Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis; 31. ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, et orate ut firmum faciat Deus consilium meum. 32. Stabitis vos ad portam nocte ista, et ego exeam cum abra mea; et orate, ut, sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel. 33. Vos autem nolo ut scrutemini actum meum, et usque dum renuntiet vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Juda : Vade in pace, et Dominus sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum. Et revertentes abierunt.

1. JUDITH VIDUA. — Nonnulli censent Judith esse nomen commune, sicut est Abra, sed hæc heroine appropriatum : יהודית *Jehudith*, et per crasin, Judith, idem est quod Judea.

Verius est Judith esse nomen proprium, cujus etymon apte hic congruit. Judith enim Hebraice

idem est quod confitens, laudans, glorificans, scilicet Deum; יהודה *Jehuda* enim significat confiteri, laudare, celebrare. Ad hoc enim Judith a turba recessit in suum oratorium, ut Deum assidue oraret et laudaret. Audi S. Fulgentium, epist. 2 *De statu viduali*, citantem hæc verba de Judith : « Ecce vidua præciara natalibus, facultatibus